

בדין טבילה בכלים

א

מקוה מים שאובים פסול לטבילת גדה וכד'. ונחלקו הראשונים אם הפסול מדאורייתא או מדרבנן, ואפשר לסכם שיטותיהם (ע"פ הב"י ביו"ד סי' ר"א) בארבע מחלקות:

א. כולו שאוב פסול מן התורה (רש"י, תוס' בשם ר"ת ורשב"א; רא"ש בסוף גדה ובשו"ת;).

ובשיטה זו יש מחלוקת בדין רב שאובין.

ב. שאובה אינה פסולה אלא מדרבנן (ר"י בתוס'; רמב"ם בפ"ד ממקואות; רשב"א בשו"ת; רמב"ן בשו"ת; ר"ן בשם ריב"ן מיג"ש והגאונים; מרדכי בשם הריב"א).

ג. מים שנעשו שאובים מעצמן פסולים מדרבנן; מילא בכתף פסולים מדאורייתא. (ראב"ד).

ד. נשאב בכלי גללים וכד' שאינו מקבל טומאה — פסול מדרבנן; בכלי המקבל טומאה — מדאורייתא. (הר"ש).

גם הפוסקים נחלקו כמי לפסוק, דיש בזה נפ"מ למעשה, כגון בהלכה שכדי לערב מים שאובים למים שאינם שאובים ע"י השקה, צריך נקב כשפותרת הנאד. דין זה הוא דווקא אם שאובים פסולים מה"ת, אבל אם פסולים רק מדרבנן — די בנקב כלשהוא לערב את המים השאובים בשאינם שאובים. המחבר פוסק שכולו שאוב מדרבנן (ולכן גם פוסק שמספיק נקב כ"ש להעלות שאובין) והרמ"א פוסק שכולו שאוב פסול מדאורייתא (ולכן הגיה בסעיף נ"ג שצריך נקב כשפוח"נ דווקא). ועי' ש"ך ופ"ז לסעיף נ"ג.

ולראשונים שסוברים שפסול שאובים מדרבנן, מה טעם גזרו לפסול השאובים (קושיית תוס' בפסחים יז:)? נחלקו בטעם הדבר בראשונים:

התוס' (ב"ב סו. ד"ה מכלל) סוברים דזו „גזירה שמא יטבול בכלי, דדומיא דמעין אמר רחמנא שהן בקרקע". כלומר שטבילה בכלים פסולה מדאורייתא, וגזרו שאובים אטו בכלי. אבל ורשב"א חולק בדין טבילה בכלי, וסובר שאינה פסולה מדאורייתא וז"ל (שו"ת חלק ג' סי' רכ"ח, הובאו דבריו ברובם בב"י סי' ר"א): „... פעמים שמותר לטבול אפילו בתוך הכלי שבתוך החפירה, וכגון שהיו מ' סאה במים שבין המעיין לכלי, שהרי המים שבכלי העומד בתוך המים מחוברים הם למי המעיין. וכל שהוא כן, אפשר לומר שטובלין אפילו בתוך אותו הכלי, והוא שיהי' פיו רחב כשפוח"נ ברוחבת". ושם

באותה תשובה עוד: „ואם הכלי נקוב כשפוח"ג ונכנסים מי המעיין שיש בו מ' סאה דרך אותו נקב — אע"פ שאין בתוך הכלי מ' סאה — טובלים ומטבילין בתוך הכלי, שהרי נתערב עם המים שבמעין". ונראה מדבריו, שכל שהמים אינם מנותקים ממקורם, אין פסול בעצם היותם בכלים. וא"א לומר שפסול כלים הוא מדין שאובים, ולכן כשהמים מחוברים למעיין אינם „שאובים" ולא גפסלו — שהרי לרשב"א פסול שאובין הוא מדרבנן, ולא שייך לתלות פסול כלים בפסול שאובים. וצריך להבין מדוע לרשב"א פסולה טבילה בכלים (כשאר המים מחוברים למי המעיין), ומדוע פסלו חכמים מים שאובין?

ב

בפסול כלים, יש לכאורה סתירה בדברי הרשב"א: בשו"ת חלק א' סי' תתכ"ח הביא להלכה את שיטת הראב"ד שכתב: „אבל על גבי כלי עץ אפילו בדיעבד לא עלתה לה טבילה, ואפילו על גבי פשוטי כלי עץ, דהתם איכא טפי משום גזירת מרחצאות" והדברים מרפסי איגרי, דאיך אפשר לפסול אחורי כלים שהוא הרי מחובר כולו למקור המים הכשרים, בעוד שמותר לטבול בתוך הכלי כשיש חיבור כשפוח"ג?!

וכבר הרגיש בתמיהה זו הרשב"א עצמו. בשער המים (שער ג') הביא את שני הדינים הנ"ל (א. שמותר לטבול בכלים, ב. שאסור לטבול על אחורי כלים), והקשה מהם אהרדי. ותירץ (ע"פ הר"ש בפירושו לגידה ה', ב): „דכולהו (= אחורי הכלים) משום גזירת מרחצאות הן. וכשהן קבועין, כלומר החרס והספסל מפני הטיט. הא בעלמא טובלין ומטבילין".

ומוסברים הדברים יותר בלשון הר"ש עצמו: „... ונראה לפרש שיש לחלק בין כלים התלושים דכשרים להטביל בתוכם, לבין כלים הקבועין, שהמעין עובר על גבם, שגזרו רבנן להטביל בתוכם, דילמא אתי בהו לידי תקלה. שפעמים שקובעים אותם במקום מוצא המים, ואין שם כשפוח"ג, ונמצאו כל המים העוברים על גביו פסולים".

היוצא מדבריהם, שמים המחוברים למקור או למעיין, אפילו הם בתוך כלים וק"ו אחורי כלים — כשרים לטבילה מצד עצמם; אלא שמחמת גזירת מרחצאות אסור לטבול ע"ג אחורי כלים הקבועים.

וכעין זה כתב גם הרא"ש (הובא בכ"י שם דף צ"ט, ב), „שאר פסול עצמי בטבילה בכלי המחובר למי המעיין, ובכ"ז אסור לטבול בכלים המחוברים למעיין גזירה אטו כלי שאינו מחובר". ומשמע שביסוד הזה מודה גם הרא"ש, שאין איסור טבילה בכלי מצד עצמו, וי"ל בשיטת הרא"ש דהואיל ולשיטתו מים שאובים פסולים מן התורה, ממילא יש פסול מים שאובים בכל כלי מחובר למעיין, ואטו הא גזרו בכלי מחובר למעיין.

ג

הרמב"ם (פרק ו' ה"ד) פוסק, שכדי להכשיר כלי לטבילת צריד, בין השאר, לקובעו בקרקע. ודבריו לכאורה תמוהים, דהרי מסתברא, שבכלי קבוע יש לגזור יותר מבכלי תלוש?

וצ"ל דאין הרמב"ם סובר כלל את „גזירת מרחצאות“. שכך פסק בפרק א' (הל' א'): „ולא תטבול ע"ג כלי חרס או סל וכיו"ב מפני שמפחדת" ואין טעמו משום גזירת מרחצאות. ומתלוקתם בפירוש הגמרא (נידה סו:), ונעתיק את השייך לענייננו: „אמר רבא: אשה לא תעמוד ע"ג כלי חרס ותטבול. סבר רב כהנא למימר טעמא מאי, משום גזירת מרחצאות, הא ע"ג סילתא (פירש"י: בקעת עבה) שפיר דמי; א"ל רב חנן מנהרדעא: התם טעמא מאי משום דבעיתא, סילתא נמי בעיתא“. ע"כ.

הרמב"ם לומד, כפשטות הסוגיא, שרק בהו"א סברה הגמ' שיש „גזירת מרחצאות“. אבל במסקנא איסור הטבילה ע"ג כלי חרס מפני הפחד. אבל הרשב"א סובר שמסקנת הגמ' שלא צריך להסביר את דברי רבא בגזירת מרחצאות, שהרי אפילו ע"ג סילתא אסור לטבול מפני הפחד. אבל ודאי שאם תטבול במקום שאינה מפחדת, או כשמטבילים כלים הצריכים „מי נידה“ — שם שייכת גזירת מרחצאות גם למסקנת הגמ'.

והואיל ואין, לרמב"ם, גזירת מרחצאות, ממילא אין כל חסרון במה שהכלי קבוע בקרקע. ועדיין צריך להבין מה המעלה והיתרון שבקביעת הכלי לקרקע, ומה"ת שלצורך היתר טבילה בכלי צריך לקובעו בקרקע?

עוד הקשו על הרמב"ם, דאם אינו סובר לגזירת מרחצאות, מדוע פסק (פ"ט ה"י) שאין מטבילין (= כלים טמאים) על אחורי כלים אע"פ שאין להם בית קבול, הלא כאן אין „פחד“? ותירץ בפס"מ (ונשנו דבריו בב"י לסי' קצ"ח) שהלכה זו עוסקת בכגון שכל מי המעיין עוברים מע"ג הכלים הללו, שבכה"ג אילו הי' לכלים בית קבול היו נפסלים כל המים מטבילה, אפילו המים שנמשכים מן הכלי. עיי"ש. וא"כ זו גזירה מיוחדת, ואכמ"ל).

בשלחן ערוך פסק המחבר (רא, ז) שאם לקחו כלי ונקבוהו כמוציא זית (עי' ש"ך וט"ז) וקבעוהו בארץ — הרי זה כשר. והרמ"א הגיה, שי"א שצריך נקב כשפוח"ג (= יותר ממוציא זית), וכן יש להחמיר. ובסעיף מ' (שם) פסק המחבר (והרמ"א לא השיגו) שאם נקבו בשולי הכלי כל שהוא או בצדדים נקב כשפוח"ג — כשר. (עי' ש"ך סקכ"ג, כ"ה).

והקשה הגרעק"א (בשו"ת סי' מ') דלכאורה סותרים שני הסעיפים הנ"ל אהדדי? וכתב לחלק, דבסעיף ז' מיירי לטבול בתוך הכלי (ולכן צריך לקובעו בארץ), ובסעיף מ' מיירי למלא בכלי, או מהכלי, את המקוה. ולזה מספיק לבטל מתורת כלי קיבול בנקב הזה (עיי"ש דלא תקשי מהא דכס"מ כתב דאין לחלק בין לטבול בתוך הכלי לבין למלא ממנו את המקוה).

ובחי' הגרעק"א לסעיף ז' הקשה וז"ל: אבל קשה לי, נהי דמהני (= הנקב) שלא יהיו שאובין, מ"מ כיוון דעדיין הוא כלי המקבל טומאה, לא עדיף מטובל אחורי כלי עץ דלא עלתה לו טבילה, לדעת הראב"ד דפסקינן כוותיה בסי' קצ"ח סעיף ל"א. וצע"ק. עכ"ל.

קושיית הגרעק"א בחידושו לשו"ע, מקבילה לקושייתנו על הרשב"א דלעיל (משו"ת א, תתכ"ח לשו"ת ב' רכ"ה), ולא נוכל ליישב בתירוץ הרשב"א

ע"פ הר"ש שבקבוע יש גזירה מיוחדת, שהרי המחבר פוסק כהרמב"ם שקבוע הוא מעלייתא ולא חסרון?

ויש לצרף לכאן את השגת הראב"ד על הרמב"ם (פ"ו ה"ד): „א"א, דבר זה אינו מחזור להטביל בתוכו, אלא שאין המים היוצאים ממנו פוסלים את המקוה. וכו'". כלומר, שלדעת הראב"ד אפילו בכלי שנקבוחו וקבעוהו עדיין אין לטבול בתוכו. ותמה עליו בכס"מ: „יש לתמוה עליו, אם טענה זו חספיק לשוויגהו כלים לענין דטבילה בתוכו היא טבילה בכלים, למה לא תועיל לפסול המקוה במים היוצאים ממנו... וכיון דחזינן דלפסול את המקוה לא חשיבי כלים, ה"ה דלטבול בתוכו לא חשיבי כלים, דמהי תיתי לן לפלוגי ביינייהו וכו' עכ"ל הכס"מ.

ונלעג"ד, דמתלוקתם נובעת ממה שנחלקו אם יש למסקנא, גזירת מרחצאות" אם לאו. דהראב"ד שאוסר לטבול על אחורי כלים משום גזירת מרחצאות (הובאה שיטתו בשו"ת הרשב"א, א, תתכ"ח) אוסר גם בכלי שאינו מקבל טומאה, דודאי לא גרע מאחורי כלים, והרמב"ם שאוסר משום ביעתותא, דווקא באחורי הכלי שייך לגזור, אבל בתוך הכלי אין סברא לאסור. ולפי"ז יש להוסיף ולהקשות על המחבר שתפס החבל בשתי קצותיו: דבס"י קצ"ח (וכן בס"י ר"א סעי' י"ב) פסק כהראב"ד ואסר אחורי כלים משום גזירת מרחצאות, ובסעיף ז' שבס"י ר"א התיר כשיש נקב המטהרו, כהרמב"ם, שאין לאסור משום גזירת מרחצאות?

וזו בעצם קושיית הרעק"א בתירושי הג"ל.

ד

בתורת כהנים (ט, א) על הפסוק (ויקרא יא, לו) „אך מעיין ובור מקוה מים יהי טהור" שנינו: „אילו נאמר מקוה מים יהי טהור, יכול אפילו מילא בכתפו ועשה מקוה בתחילה יהי טהור — ת"ל „מעיין", מה מעיין בידי שמים, אף מקוה בידי שמים... אי „בור" יכול אף בור שבספינה יהא טהור — ת"ל „מעיין", מה מעיין שעיקרו בקרקע, אף מקוה שעיקרו בקרקע". ע"כ לשון הספרא. והגר"א (בהגהותיו שם) גורס: „יכול אף בור שבספינה יהא טהור — ת"ל „מקוה מים", מה מקוה שעיקרו בקרקע" וכו'.

ונלעג"ד דיש לחקור בפסול כלים (שכזה הוא הבור שבספינה) אם הוא פסול מצד המים (כמו פסול מים שאובין), או שהפסול הוא בבור, שאינו מהווה חלק מהקרקע, ואינו מחובר לקרקע. ובוה פליגי ב' הגוססאות בספרא: גירסת ספרינו שפסול בור שבספינה נלמד ממעיין, סוברת הברייתא ט, מה מעיין שעיקרו בקרקע, כלומר שמקור מימיו מהקרקע. והחסרון בבור שבספינה שאין המים במקורם; ולגירסת הגר"א, פירש „שעיקרו בקרקע" — כלומר שמקומו בקרקע, במחובר. והחסרון בבור שבספינה שאין הבור בקרקע. ובסגנון אחר י"ל שלגירסת הספרים צריך להיות מקום מימיו בקרקע; ולגירסת הגר"א צריך להיות מקום הטבילה בקרקע.

ולפי"ז י"ל דבזה נחלקו הרשב"א והרמב"ם: לרשב"א צריכים המים להיות במקורם (כגירסת הספרים) ולכן אין פסול בכלי כשלעצמו אלא כשהוא גורם לגיתוק המים ממקורם. ולכן כל שהמים שבכלי מחוברים למעיין, אע"פ שהטבילה נעשית בחוץ כלי שלם המקבל טומאה — כשירה הטבילה אפילו לטומאה חמורה. אבל אם אין המים מחוברים למקורם — פסולה הטבילה מדאורייתא. דאין על המים שם מעיין כלל. משא"כ בטבילה במקוה שיש בו מים שאובים, סובר הרשב"א שמדאורייתא כשרה הטבילה לטומאת גידה וזכר, דלא מדין מעיין אתיגו אלא מדין מקוה — שנקוו המים אל מקום אחד בשיעור מ' סאה. וכלי שאינו „מקום" — אינו יכול לשמש כמובן בתורת מקוה. ולכן, כשהכלי מנתק את המים ממקורם, והכלי אינו מהוה „מקוה" כשלעצמו — פסולה הטבילה מן התורה. ובזה מיושבת שיטתו מכל קושיותינו.

אבל הרמב"ם גורם כגירסת הגר"א, ד„עיקרו" היינו מקומו. ולכן כשרוצים לטבול בכלי, צריך מקומו להיות בקרקע. ומשום כך סובר הרמב"ם שצריך לקובעו בקרקע כדי להכשירו לטבילה. וצ"ל שגם הראב"ד (שלא השיג על הרמב"ם בהלכה זו) סובר ש„עיקרו" היינו מקומו. ומכאן מקור הדין להצריך קביעה בקרקע. ובזה נוכל לבוא ליישוב קושיית הגרעק"א: דלכאורה יש להבין מדוע כתב שדברי השו"ע בפסול טבילה על אחורי כלים הוא ע"פ הראב"ד דווקא, והלא גם הרשב"א והר"ש סוברים גזירה זו דמרחצאות, ורק הרמב"ם מפרש סוגיית הגמ' בנדה דאין, למסקנא, לחוש לגזירת מרחצאות? וי"ל דגזירת מרחצאות כפי שסוברים הרשב"א והר"ש אינה דומה לגזירת דהראב"ד; שהם פרשו את הגזירה שמא יקבע את הספסל במקום מוצא המים ויפסלו כל המים העוברים שם. ועל כן גזירתם דווקא בשלחן וספסל הקבועים. אבל הראב"ד אוסר בשלחן וספסל התלושים, ומפרש דהגזירה שמא יבוא לטבול בחוץ הכלים. וכן כתב המאירי (נדה סו, ב): „ואי שרית בה, אתי למטבל במרחצאות בתוך החביות". והרי הם הולכים בזה לשיטתם: לר"ש ולרשב"א צריך לטבול במים שמקורם בקרקע, ואפילו יטבול בכלי שלם לית לן בה, ולראב"ד צריך לטבול במקום שעיקרו בקרקע, והטובל בכלי תלוש — פסולה טבילתו. ולפי"ז מדוקדקים דברי הגרעק"א, דהמחבר שפסק שהגזירה היא משום „מרחצאות של כלים" מוסק באמת כראב"ד ולא כר"ש ורשב"א. ודו"ק.

ומעתה מיושבים היטב דברי המחבר, שאף שפסק (בסי' קצ"ח) שאין לטבול אחורי כלים, היינו דווקא בכלים תלושים, והטעם שמא יבוא לטבול בתוכם. אבל בסי' ר"א שאחד התנאים לטבילה בכלים הוא שיקבעו אותם בקרקע, מה חשש „גזירת מרחצאות" יש כאן? ואף שהראב"ד משיג על הרמב"ם אפילו בכלים מחוברים, טענות צדדיות יש לו, וכבר תירצן בכס"מ שם. אבל מבחינה עקרונית שסיר אפשר לפסוק שאסור לטבול על אחורי כלים, ולהכשיר טבילה בחוץ כלי מנוקב, ובלבד שיתא מחובר לקרקע. ודו"ק.